

zek města. Většina německých příspěvků se zabývala problematikou životního způsobu, zejména z aspektu řešení bytové otázky, která je pokládána za prvořadou. Téhož dne přednesli své referáty ještě bulharští soudruzi: I. Mironov, *Pracovní situace a pracovní chování jako objekty řízení a regulování v jednotce osídlení*; I. Dandolova, *Město a způsob života*

Konferenci byla nabídnuta velká řada příspěvků, kolem nichž se rozvinula bohatá diskuse. Proto bylo nutno příspěvky třetího dne časově limitovat. Na programu třetího dne se podíleli i E. Kwiatkowska (PLR) s příspěvkem *Společenské problémy bytové otázky*, J. Novotný (ČSSR) s příspěvkem *Zkušenosti se sociálním plánováním územních celků v ČSSR* a V. A. Jadov (SSSR) s referátem *Město jako celostní sociální systém*.

Další připravená témata neodezněla na konferenci buď pro nedostatek času (například B. Mištal z PLR), nebo pro nepřítomnost referujících, mezi něž patřili například N. I. Alexejev (SSSR), D. Enedi (MLR) a J. Mihalik (ČSSR).

Jednání jako celek potvrdilo rostoucí roli problematiky sociálního plánování měst i rozmanitost přístupů v jednotlivých socialistických zemích. Nutno konstatovat, že některé příspěvky se zaměřily na specifické otázky dílčího charakteru a poněkud se vymykly syntetickému pojetí tématu konference. Shodně bylo konstatováno, že československá strana (včetně předloženého referátu J. Mihalika) nejvýstižněji naplnila téma konference a dala odpověď nejen na teoreticko-metodologické otázky, ale ukázala i jejich praktickou aplikaci. To konečnou potvrдили i neformální diskuse. Delegáti se shodli na tom, že jde o problematiku aktuální a potřebnou, na niž je v každé účastnické zemi třeba soustředit značný intelektuální potenciál a zajistit zejména vytvoření ucelené teoreticko-metodologické koncepce vybudování informační základny a systému sociálních ukazatelů. Témata konference budou vydána ve sborníku v německém jazyce. Příští seminář skupiny se bude konat ve Varšavě v roce 1980 a bude věnován tematice prognózování jako součásti systému plánování sociálních procesů.

Jaroslav Novotný

Celostátní seminář k plánování sociálních stránek rozvoje územních celků

Od počátku sedmdesátých let se pozornost řídicích orgánů a řady vědeckých oborů stále více koncentruje na problematiku plánovitého řízení sociálních procesů. Komplex sociálního plánování na všech úrovních představuje — vzhledem k stále naléhavější společenské objednávce — jedno z významných center výzkumného úsilí společenskovední fronty, a to nejen v rámci našeho státu. V poslední době jsme proto v obou našich republikách svědky neobyčejného rozmachu prací na teoretické konceptualizaci sociálního plánování i koncentrace úsilí různých vědních oborů na překonání překážek jeho další praktické aplikace.

Hlavní váha dosavadního výzkumného i aplikačního úsilí se v minulých letech soustředila na mikrosféru sociálního plánování, jmenovitě na přípravu a hodnocení komplexních programů péče o pracovníky a plánů sociálního rozvoje podnikových kolektivů. V současné době však prudce vzrůstá zájem o problematiku plánování sociálního rozvoje územních celků. Tento přesun pozornosti je zcela logický a dochází k němu téměř současně ve většině socialistických zemí.

Tematika sociálního rozvoje územních celků se dostává na širší fórum odborných setkání nejen sociologů a ekonomů, nýbrž i právníků, demografů, geografů a urbanistů. Počet pracovišť zabývajících se touto problematikou vzrůstá do takové míry, že otázky plánování sociálního rozvoje územních celků a měst začínají nabývat průřezového charakteru pro mnohé vědní disciplíny. V posledních třech letech byla k problematice plánování sociálního rozvoje uskutečněna celá řada setkání.(1)

(1) V roce 1977 konference o otázkách komplexního rozvoje územních obvodů národních výborů v Praze (Ústav státu a práva, ČSAV), porada řešitelů výzkumných úkolů k problematice plánování a řízení sociálního rozvoje územních celků (Ústav pro filozofii a sociologii, ČSAV), seminář o zkušenostech se zaváděním plánu sociálního rozvoje okresu (Dům techniky, Pardubice) v Mariánských Lázních. V roce 1978 mezioborový seminář na téma Socialistický životní způsob a jeho oblastní stránka (Výzkumný ústav rozvoje oblastí a měst, Ostrava) v Rožnově pod Radhoštěm; další akce se uskutečnily zejména na Slovensku.

Otázky sociálního rozvoje územních celků jsou diskutovány v řadě výzkumných a teoretických pracovištích v takové šíři, že v současnosti je pocítována objektivní nutnost užšího vzájemného propojení všech řešitelů. Proces této integrace vyvolává potřebu vzniku koordinačního pracoviště, kolem něhož by se soustředil intelektuální potenciál teoretické a praktické sféry ve formě volného a otevřeného týmu spolupracovníků řešících danou problematiku v širším kontextu. Realizace této myšlenky se chopil Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, který v příští pětiletce zamýšlí vytvořit takové koordinační středisko na půdě své odbočky v Ústí nad Labem.

Z tohoto důvodu se také pobočka spolu s Československou sociologickou společností při ČSAV (sekce sociologie města) ujala úkolu uspořádat celostátní seminář na výše uvedené téma. Uskutečnil se v Ústí nad Labem ve dnech 12.–14. listopadu 1979 za účasti téměř 50 vědeckovýzkumných pracovníků a zástupců některých okresů a měst.

V průběhu tří denního jednání bylo předneseno 12 hlavních referátů a řada dalších cenných sdělení. Byly zaměřeny především k objasnění širokých vazeb různých plánovacích mechanismů, k sociálním procesům a plánům sociálního rozvoje územních celků (oblastního a územního plánování, volebních programů NF, včetně postavení a úlohy národních výborů v řízení sociálního rozvoje). Průřezovou část semináře tvořila problematika a zhodnocení teoreticko-metodologických i praktických poznatků a zkušeností z dosavadních experimentů v sociálním plánování rozvoje územních celků.

Po oficiálním zahájení M. Štráchala (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, pobočka Ústí nad Labem) a J. Šimka (MěNV, Ústí nad Labem) byla problematika meritorně uvedena referátem J. Musila (Výzkumný ústav výstavby a architektury, Praha) *Sociální problémy územního rozvoje*. Autor v něm ukázal, že je třeba věnovat pozornost nejen okruhům příslušných metod, ale že je čas hovořit o věcných obsahových problémech, před nimiž plánování sociálního rozvoje územních celků stojí. Jako jeden z předních problémů označil teoretické vyjasnění pojmu „sociální stránka územního rozvoje“. Zdůraznil dále, že zvláštní pozornost je nutno věnovat dynamickým složkám společenského systému, k nimž patří především průmysl, urbanizace, komunikační systém a územní faktory. Bez důkladné znalosti právě specifické problematiky konkrétního územního celku nelze totiž úspěšně budovat obecné metody jeho sociálního rozvoje. Také pojem „územní celek“ není dosud dostatečně sociologicky definován. Pracuje se zpravidla s administrativními jednotkami, které nepředstavují vždy přirozený územní celek. Tento problém pak vyúsťuje v otázku, jak řešit vztahy mezi administrativním členěním a fakticky existujícími ekonomickými či sociálně geografickými strukturami.

J. Musil naznačil možné typy vazeb městských sídel s územními celky a na jejich podkladě pak demostroval konkrétní problematiku sociálních stránek územního rozvoje.

Referát D. Sokola (Slovenská vysoká škola technická, Bratislava) na téma *Přemisy utváření územních celků* přinesl nový pohled na problematiku ze zorného úhlu životního prostředí a architektonické tvorby.

Další skupina referátů byla zaměřena na právní aspekty sociálně ekonomického rozvoje a na problematiku činnosti územních orgánů státní správy. V této skupině vystoupila M. Pazderová (Výzkumný ústav výstavby a architektury, Brno) na téma *Zákon o územním plánování a jeho význam pro plánování sociálních stránek územních celků*. Zdůraznila, že územní i oblastní plánování sledují zajištění komplexnosti v integraci sociálních, ekonomických a územních cílů a tím přispívají k vyváženosti ekonomického a sociálního rozvoje územního celku. Hlavní zásadou tvorby územního plánu je soulad s dlouhodobým výhledem národního hospodářství. Mezi územním plánováním a plánováním sociálního rozvoje existuje i mnoho styčných ploch, například žádné město není územním plánem řešeno ve svých administrativních hranicích, ale vždy včetně svého zájmového okolí. Velká možnost spolupráce existuje zejména na poli sociální analýzy, jejímž stěžejním úkolem je zjištění disproporcí, rozporů a hlavních tendencí sociálního rozvoje územního celku.

P. Zářecký (Ústav státní správy, Praha) se ve svém referátu *Plánování sociálně ekonomického rozvoje jako prostředek řízení území orgány státní moci a správy* zabýval zejména pozicí národních výborů v řízení sociálního rozvoje na úrovni okresů a měst a jejich vztahem k resortně řízeným hospodářským organizacím. Problém formuloval v otázce, zda mají národní výbory dostatečnou pravomoc k ří-

zení sociálního rozvoje území. Odpověď na otázku pak charakterizoval dvěma názory: 1. Národní výbory disponují dostatečnou pravomocí, ale nevyužívají ji v potřebné míře. 2. Dosavadní pravomoci nemohou plně zabezpečit realizaci plánu sociálního rozvoje územních celků.

Otázku pravomoci označil za významnou zejména proto, že výrobně hospodářské jednotky vytvářejí při sestavování podnikových plánů sociálního rozvoje na národní výbory tlaky, které nemusí vždy být v souladu s komplexním rozvojem území. Proto je nutná široká participace veřejnosti na všech etapách sestavování sociálního plánu. Velmi pozitivní roli v oblasti sociálního rozvoje sehrály volební programy Národní fronty, nelze však akceptovat tvrzení, že tyto dokumenty mohou být přímými nástroji řízení. P. Zářecký poukázal rovněž na teoretickou nevyjasněnost pojmu „sociální rozvoj“, jež je vážnou překážkou vypracování vzorové metodiky plánování sociálního rozvoje pro národní výbory, představující jeden z hlavních úkolů v současné etapě rozvoje sociálního plánování.

K podobné problematice vystoupil rovněž V. Mezřícký (Ústav státu a práva ČSAV, Praha), který charakterizoval *vztahy mezi podnikem a územím jako mnoho-funkční systém*, konkrétně se projevující ve formě podnikových a mimopodnikových zájmů. Úlohou zastupitelských orgánů je pak hledání společného jmenovatele těchto jednotlivých zájmů; jejich činnost je závislá na sjednocení všech zájmů působících v území. Pro plánování sociálního rozvoje územního celku je rozhodující nikoli pouhá účast jednotlivých institucí na přípravě plánu, ale jejich úzká součinnost ve všech sférách územního rozvoje. Plánovací proces by měl být dvou-proudový — od zastupitelských orgánů k centru a zpět z centra k územním řídicím orgánům.

O. Vidláková (Ústav krajinné ekologie ČSAV, Praha) přednesla referát *Koordináční úloha národních výborů v plánování rozvoje územních obvodů*. Rozlišila v něm koordinaci horizontální — tj. uvnitř organizační struktury národních výborů — a vertikální (průřezovou), která zahrnuje činnost všech institucí působících v území podléhajícím jeho správě. Tuto druhou formu koordinace je třeba pevněji zakotvit v právních předpisech a normách. Referát vyústil ve formulaci námětů, v nichž byla zdůrazněna především nutnost dalšího posouzení vhodné míry centralizace a decentralizace řízení a širšího zapojení občanů do činnosti národních výborů, integrace místních zájmů a potřeb s oblastními a republikovými a posouzení účelnosti vytvoření nového nástroje: plánování sociálního rozvoje či formulace integrovaného ekonomického, sociálního i ekologického plánování jako nové disciplíny.

J. Premusová (Výzkumný ústav ekonomiky paliv a energetiky, Ostrava) se zabývala *hledáním cest horizontální koordinace působení institucí v území*.

Referát M. Bučka byl zaměřen na *vzájemné vztahy oblastního a územního plánování a na možnost jejich využití pro plánování sociálního rozvoje*. Zdůraznil zde význam makroekonomického pohledu na územní rozvoj, kde prostorová ekonomie jako vědecké zázemí oblastního plánování zkoumá zákonitosti, které ovládají ekonomický pohyb v prostoru. V poslední době dochází k jistému posunu v teoretickém přístupu k oblastnímu plánování. Oproti čistě ekonomickému pojetí se prosazuje sociálně ekonomická koncepce prostorového rozvoje, kde obyvatelstvo je nejenom pracovní silou, ale především nositelem nadřazených společenských cílů. Za hlavní perspektivní úkol pak považuje zformování racionálního prostorového uspořádání území nejen pro účely oblastního, ale i územního sociálního plánování.

M. Illner (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) se ve svém vystoupení zaměřil na jednostranné přístupy, které se projevily v literatuře i v experimentech. Upozornil, že kromě institucionálního „plánovačského“ pojetí je při sociálním plánování územních celků vhodné uplatňovat i volnější metodologický přístup, tj. plánovité respektování sociálních stránek a hledisek ve všech procesech územního rozvoje a jejich řízení. Proto je správné pojímat vývoj i perspektivu tohoto plánování z hlediska všech disciplín a řídicích nástrojů, které sociální stránky rozvoje postihují — tedy nejen z hlediska sociologie a sociálního plánování v úzkém významu, ale rovněž z hlediska urbanismu, geologie a územního plánování, regionální ekonomie a oblastního plánování. Z dalších jednostranností uvedl nadměrný sociologismus některých přístupů, projevující se nerespektováním plánovacích metod a realizačních možností, zaváděním od praxe odtrženého poj-

mového aparátu a přeceňováním analytických prací, zanedbáváním obsahových otázek plánování ve prospěch jeho metodologických stránek, metodickou uniformitu a nepřiměřené zdůrazňování místních potřeb plánujících okresů a měst.

O některých zkušenostech z plánování sociálního rozvoje územních celků v ČSSR hovořil J. Novotný (ÚFS ČSAV, pobočka Ústí nad Labem). Na příkladech již ukončených i rozpracovaných plánů sociálního rozvoje doložil praktické pozitivní i negativní zkušenosti přípravné, analyticko-prognostické a závěrečné etapy jejich zpracování, jakož i některé teoreticko-metodologické otázky této nově se rozvíjející činnosti.

J. Patočka (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) přednesl příspěvek *K některým možnostem analýzy sociálního rozvoje územních celků*. Soustředil se v něm především na otázky koncepce sociální analýzy a jejího místa v plánování sociálního rozvoje v souvislosti s dosavadními experimenty, kde se sociální analýza stala úzkým místem plánovacího procesu, a formuloval variantní návrhy možné koncepce sociální analýzy územních celků.

O zdrojích sociálního plánování územních celků hovořil V. Kyzlink (Vysoká škola ekonomická, Praha), který se zaměřil na posouzení plánu sociálního rozvoje územních celků z hlediska financí. Zdůraznil, že z tohoto hlediska je odpověď na otázku vymezení územního celku jednoznačná. Vždy musí jít o organizační celek, který představuje právní subjekt. Územní aspekt rozvoje by měl integrovat jak podnikové sociální programy, tak i plány sociálního rozvoje území. Podnikové programy by tedy měly být ve větší míře usměrňovány a koordinovány se zájmy územního rozvoje. Dále analyzoval zdroje financování jak na podnikové úrovni, tak na úrovni národních výborů.

R. Chochola (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR) přednesl referát na téma *programování a plánování kádrového a personálního rozvoje v 7. pětiletce a jeho územní stránka*. Zdůraznil potřebu, aby se plánování sociálního rozvoje stalo integrální součástí systému hospodářského plánu a zhodnotil dosavadní přístupy k plánování sociálního rozvoje územních celků. Dále stručně informoval o koncepci sociálního rozvoje v 7. pětiletce, v níž je kladen důraz především na integraci kádrové, personální a sociální činnosti.

S dalšími koreferáty a příspěvky vystoupili tito soudruzi: V. Peterka (Ústav hlavního architekta, Ústí nad Labem) zdůraznil nutnost vytvoření *integrovaného systému plánů rozvoje územního celku*, v němž územní, oblastní a sociální plán vystupují v dialektické jednotě. V příspěvku *Metodické přístupy k sociokulturnímu vyhodnocení územních celků* hovořil F. Koudelka (Drupos, Brno) o nevyhnutelnosti podrobné znalosti územně technických, sociálních i kulturních aspektů dosavadního rozvoje území při sestavování plánu sociálního rozvoje. J. Šedivka (předseda MěNV, Hradec Králové) se zaměřil na některé aspekty *praktického uplatňování právních předpisů a norem v konkrétní činnosti národního výboru stotisícového města* a o nutnosti občanské participace při zavádění plánu sociálního rozvoje města. S. Kadlec (ONV, Tachov) se v podnětném příspěvku zabýval *zkušenostmi se zaváděním experimentálního plánu sociálního rozvoje v okrese Tachov* a zhodnotil jeho přednosti a nedostatky. L. Pavlovec (Okresní výbor Národní fronty, Liberec) hovořil o některých konkrétních zkušenostech z plnění volebních programů Národní fronty v Liberci.

Závěrečný referát pronesl F. Kutta (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha), který zasadil tematiku jednání semináře do logického kontextu vývoje sociálního plánování a poukázal především na rostoucí význam plánování sociálního rozvoje územních celků v příštích pětiletkách. Z pozice koordinátora mezinárodní pracovní skupiny *Sociální plánování a prognózování*, integrující vědecké kapacity socialistických zemí k dalšímu teoretickému i praktickému rozvoji této disciplíny, zhodnotil roli naší účasti v mezinárodním výzkumu. K další dynamizaci rozvoje této tematiky u nás přispívá i skutečnost, že symposia, jednání i semináře této mezinárodní skupiny se konají na našem území, což značně usnadňuje participaci našich zainteresovaných pracovníků na jednáních skupiny. Ze zahraničních akcí vyzdvihl zvláště konferenci ve Weimaru v říjnu minulého roku.(2) Zdůraz-

(2) Zpráva z konference je uveřejněna na s. 216–218 tohoto čísla Sociologického časopisu.

nil, že právě využívání teoretických i praktických zkušeností jiných socialistických zemí, zvláště pak Sovětského svazu, BLR a NDR, kde plánování sociálního rozvoje územních celků nejvíce pokročilo, je nezbytným předpokladem další úspěšné práce v této oblasti u nás.

F. Kutta dále nastínil ucelenou koncepci výzkumu sociálního plánování pro nastávající 7. pětiletku a konkrétně pojednal o institucionálním i personálním zabezpečení jednotlivých oblastí této vznikající disciplíny.

Ústecký seminář svou funkci rozhodně splnil. Stal se společným fórem teoretické i praktické fronty, které zhodnotilo dosavadní zkušenosti a vytyčilo stěžejní témata, na něž bude nutno v budoucnu koncentrovat hlavní pozornost. Tím se vytvořil odrazový můstek pro další, koncepční rozvoj prací na tomto úseku. Soustředěním zájemců o otázky plánování sociálního rozvoje územních celků byl tak vytvořen prostor pro navázání formální i neformální spolupráce, která znamená kvalitativní posun v rozvoji této problematiky.

Jiří Patočka